

Krzysztof Foryciarz

Rozwój nielegalnego rynku wyrobów tytoniowych w Polsce

Konsumpcja wyrobów tytoniowych w Polsce. Wielkość legalnego rynku

Próba oszacowania skali nielegalnego rynku wyrobów tytoniowych w Polsce wymaga określenia poszczególnych elementów składających się na ogólną wielkość konsumpcji papierosów w kraju, którą tworzą: papierosy sprzedawane legalnie, papierosy z akcyzą krajów innych niż Polska, które trafiają do kraju zgodnie z prawem limitów wwozowych, przemycane do Polski oraz podrabiane w nielegalnych wytwórniach. Uzyskana suma jest następnie pomniejszana o papierosy z polską akcyzą, które są wywożone z kraju.

Tab. 1. Konsumpcja papierosów w Polsce w latach 2006–2010 (w mld szt.).

Rynek wyrobów tytoniowych	Rok				
	2006	2007	2008	2009	2010
Legalna sprzedaż w kraju	72,44	69,91	63,14	61,12	57,32
Wpływ papierosów	-9,94	-9,47	-8,81	-9,43	-9,35
Legalna konsumpcja krajowa	62,50	60,44	54,32	51,68	47,97
Papierosy z inną akcyzą niż polska wwiezione legalnie	0,61	0,57	0,89	0,94	0,53
Papierosy przemycane i podrabiane	3,80	4,69	4,92	7,07	5,77
Papierosy z innymi akcyzami niż polska – ogółem	4,41	5,26	5,80	8,02	6,30
Ogólna konsumpcja	66,92	65,70	60,13	59,70	54,27

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Project Star Results 2010*¹.

W przedstawionej powyżej tabeli widać, że liczba legalnie sprzedawanych papierosów zmniejsza się regularnie każdego roku o kilka procent. Według danych uzyskanych z badania europejskiego rynku papierosów, przeprowadzonego na zlecenie Philip Morris International Polska (PMI) w 2010 r., sprzedaż papierosów spadła z 72 mld sztuk w 2006 r. do ponad 57 mld sztuk w 2010 r.

Tendencja ta została skomentowana przez pracowników koncernu tytoniowego British American Tobacco (BAT). Jak podaje Gabriela Bar, kierownik ds. komunikacji w tym koncernie, w 2011 r. *koncerny sprzedały w naszym kraju 55,6 mld papierosów, o ponad 3 proc. mniej niż rok wcześniej. [...] Tak jak w latach poprzednich, spadek wielkości rynku papierosów był spowodowany głównie wzrostem opodatkowania i wymuszonym tym wzrostem cen. „Rzeczpospolita” szacuje, że w ciągu ostatnich pięciu lat ceny detaliczne papierosów urosły w Polsce o ponad 90 proc. W tym czasie wielkość*

¹ *Project Star Results 2010*, http://www.pmi.com/eng/tobacco_regulation/illicit_trade/documents/Project_Star_2010_Results.pdf [dostęp: 29.02.2012].

ryнку zmalała o niemal jedną czwartą. VAT i akcyza stanowią obecnie już ponad 80 proc. ceny detalicznej paczki².

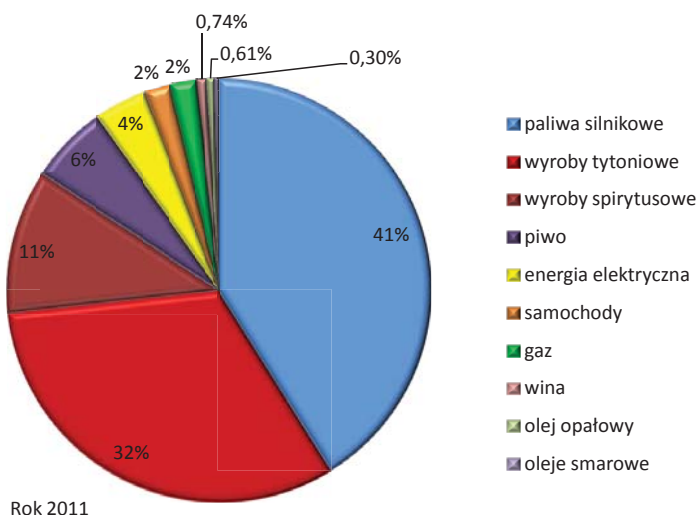
Liczba legalnie wwiezionych papierosów z akcyzą inną niż polska po szczytowym okresie w 2009 r., zmalała w 2010 r. do nieco ponad 500 mln sztuk.

Również podaż podrabianych i przemycanych papierosów po okresie wzrostu, czyli do 2009 r., kiedy to ich udział w rynku wyniósł nieco ponad 7 mld sztuk, w 2010 r. spadł do poziomu 5 mld 700 mln sztuk.

Uwzględniając zawarte w tabeli 1 dane dotyczące wielkości ogólnej konsumpcji papierosów w Polsce (zarówno legalnego, jak i nielegalnego pochodzenia), można stwierdzić, że ilości te co roku maleją i w 2010 r. ich suma stanowiła około 54 mld sztuk.

Malejąca konsumpcja ogólna papierosów może być wynikiem zwiększającej się atrakcyjności tytoniu jako tańszego substytutu papierosów (tendencja widoczna zwłaszcza od 2009 r.). Kwestia ta będzie szerzej omówiona w dalszej części artykułu.

Rynek wyrobów tytoniowych jest niezwykle ważny z punktu widzenia budżetu państwa. Stanowi drugą pod względem wielkości grupę towarową będącą źródłem wpływów z tytułu podatku akcyzowego. Jego znaczenie wzrasta co roku, o czym świadczy udział wyrobów tytoniowych we wpływach do budżetu państwa z tytułu podatku akcyzowego w poszczególnych latach: w 2008 r. wyniósł 26,70 proc., w 2009 r. 30 proc., w 2010 r. 31 proc., a w 2011 r. 32 proc.

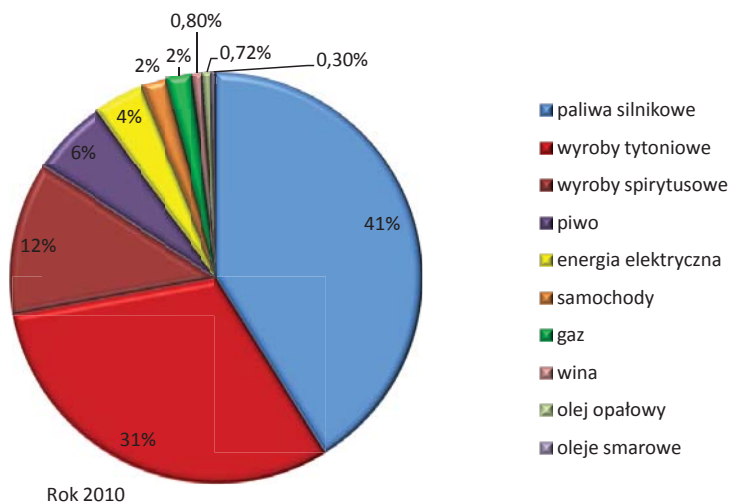

Wykres 1. Podział dochodów z podatku akcyzowego w 2011 r.

Źródło: *Biuletyn Statystyczny Służby Celnej 2011*³.

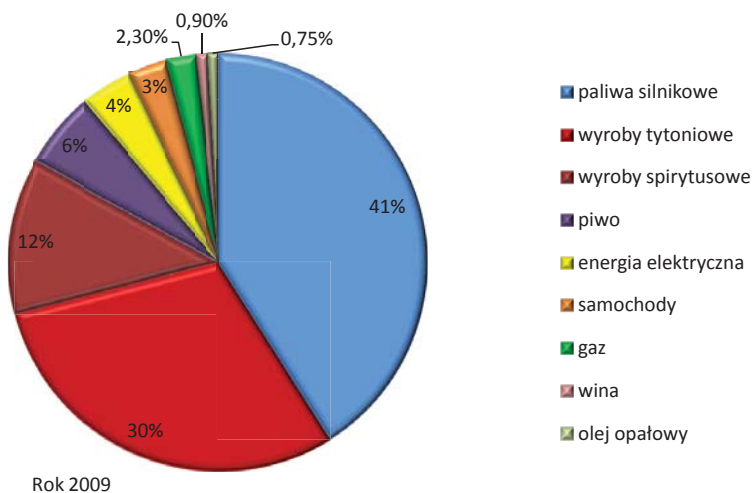
² B. Drewnowska, *W Polsce maleje sprzedaż papierosów*, <http://www.ekonomia24.pl/artukul/706160,797470-Sprzedaz-papierosow-spdla-o-3-proc-.html> [dostęp: 25.01.2012].

³ *Biuletyn Statystyczny Służby Celnej 2011*, <http://www.mf.gov.pl/dokument.php?const=2&dzial=523&id=291713> [dostęp:14.03.2012].

Wykres 2. Podział dochodów z podatku akcyzowego w 2010 r.

Źródło: *Biuletyn Statystyczny Służby Celnej 2010*⁴.

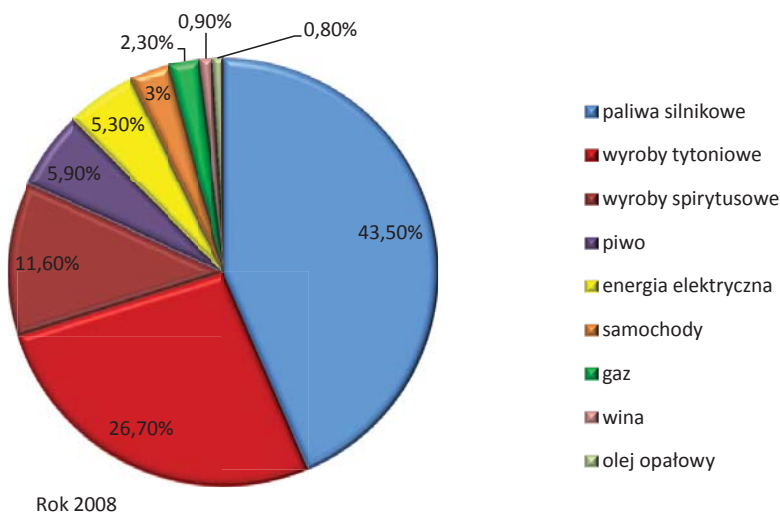

Wykres 3. Podział dochodów z podatku akcyzowego w 2009 r.

Źródło: *Biuletyn Statystyczny Służby Celnej 2009*⁵.

⁴ *Biuletyn Statystyczny Służby Celnej 2010*, <http://www.mf.gov.pl/dokument.php?const=2&dzial=523&id=250997> [dostęp: 14.03.2012].

⁵ *Biuletyn Statystyczny Służby Celnej 2009*, <http://www.mf.gov.pl/dokument.php?const=2&dzial=523&id=207222> [dostęp: 14.03.2012].

Rok 2008

Wykres 4. Podział dochodów z podatku akcyzowego w 2008 r.Źródło: *Biuletyn Statystyczny Służby Celnej 2008*⁶.

Mimo malejącej każdego roku sprzedaży legalnych wyrobów tytoniowych, wpływy z akcyzy rosną dzięki podwyższaniu stawek podatku. Tendencję tę można odczytać z tabeli 2 oraz wykresu 5 przedstawiających strukturę dochodów z tytułu podatku akcyzowego.

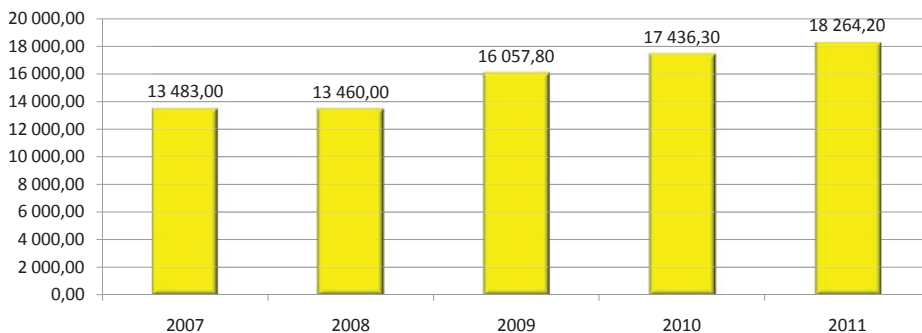
Tab. 2. Dochody z podatku akcyzowego od wyrobów tytoniowych za lata 2007–2011 (w mld zł).

Lata	Kwartaly			
	I	II	III	IV
2007 r.	4 874,3	1 387,5	3 136,7	4 084,5
2008 r.	4 917,4	1 339,4	3 433,3	3 769,9
2009 r.	6 640,9	904,0	4 352,7	4 160,2
2010 r.	3 963,7	4 456,3	4 728,9	4 287,4
2011 r.	3 866,0	4 772,9	4 990,4	4 634,9

Źródło: Opracowanie własne za: biuletyny statystyczne Służby Celnej z lat 2007–2011.

Dochody z podatku akcyzowego od wyrobów tytoniowych rosły najszybciej w latach 2008–2009.

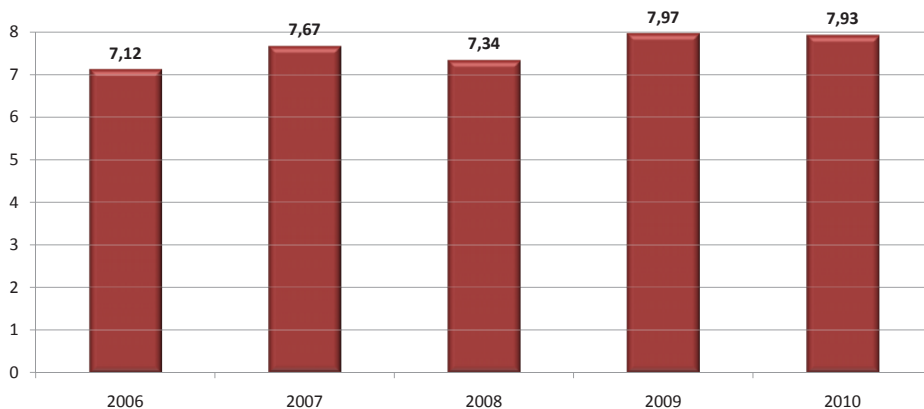
⁶ *Biuletyn Statystyczny Służby Celnej 2008*, <http://www.mf.gov.pl/dokument.php?const=2&dzial=523&id=170095> [dostęp: 14.03.2012].

Wykres 5. Dochody z podatku akcyzowego od wyrobów tytoniowych (w mln zł).

Źródło: Opracowanie własne za: *biuletyny statystyczne Służby Celnej z lat 2007–2011*.

Warto też zwrócić uwagę na to, że z polskiego legalnego rynku wypływają także papierosy z polskimi znakami akcyzy skarbowej. Według danych zawartych w tabeli 1, przedstawiającej wyniki badania rynkowego przeprowadzonego na zlecenie Philip Morris Polska w 2010 r., w latach 2006–2010 wypływ papierosów utrzymywał się na podobnym poziomie, tj. ponad 9 mld sztuk. Dane te mogą być jednak zaniżone, ponieważ, jak widać na wykresie 6, na samym rynku niemieckim w latach 2009–2010 było obecnych prawie 8 mld sztuk papierosów. Dużym rynkiem docelowym dla papierosów z polską akcyzą jest także Wielka Brytania.

Wykres 6. Liczba papierosów z polską akcyzą na niemieckim rynku (w mld szt.).

Źródło: *Nielegalny rynek wyrobów akcyzowych w Polsce*⁷.

⁷ *Nielegalny rynek wyrobów akcyzowych w Polsce*, http://niwserwis.pl/system/rozne/nielegalny_rynek_wyrobow_akcyzowych_w_polsce_max.pdf [dostęp: 02.03.2012].

Szacowana wielkość nielegalnego rynku

Oszacowanie wielkości nielegalnego rynku jest zadaniem niezwykle trudnym. Ani w źródłach podawanych przez Służbę Celną, ani przez Ministerstwo Finansów nie figurują jednoznaczne dane określające wielkość nielegalnego rynku wyrobów tytoniowych w Polsce. Również sami producenci omawianych wyrobów nie są zgodni co do tej kwestii. Przeprowadzone badania przynoszą często rozbieżne wyniki różniące się nawet kilkoma procentami, co w skali całego rynku daje ogromne różnice w liczbie nielegalnych papierosów, które potencjalnie mogą być na nim obecne.

W opracowaniu pt. *Wyroby tytoniowe – szara strefa*, przygotowanym przez Bogdana Bednarskiego z Ministerstwa Finansów, są podane dość szerokie widełki procentowe określające nielegalny rynek papierosów. Jak podaje autor, *co roku szczegółowy wywiad rynkowy przeprowadza firma KPMG na zlecenie Komisji Europejskiej (Biura OLAF). Wyniki przedmiotowych badań udostępniane są Ministerstwu Finansów i są wykorzystywane m.in. do szacowania wielkości szarej strefy w obszarze wyrobów tytoniowych*⁸.

Metodą stosowaną do określenia wielkości szarej strefy jest tzw. próba śmietnikowa (*empty pack survey*), czyli *metoda pozwalająca na podanie wielkości rynku papierosów nielegalnego pochodzenia w Polsce. Polega ona na badaniu rynku papierosów w danym kraju na podstawie zebranych pustych paczek po papierosach*⁹. Bednarski podaje również, że w zależności od zastosowanej metody badawczej udział nielegalnych papierosów w rynku utrzymywał się na następującym poziomie: w 2008 r. od 8 do 8,5 proc, w 2009 r. od 11 do 18 proc., a w 2010 r. od 10 do 15 proc.¹⁰

Jak widać, nawet przy zastosowaniu tak szerokiego marginesu przy szacowaniu wielkości szarej strefy wyrobów tytoniowych, jej udział w rynku gwałtownie rośnie w 2009 r., aby utrzymać się na równie wysokim poziomie w 2010 r. Może mieć to związek ze skokowymi podwyżkami akcyzy na papierosy w 2008 r. (o 24,1 proc.) i w 2009 r. (o 18,1 proc.).

Nieco inną, dokładniej sprecyzowaną wielkość procentową szarej strefy w Polsce podaje Służba Celną, która w swojej *Strategii działania w zakresie zwalczania przemytu i nielegalnego obrotu wyrobami tytoniowymi na lata 2012–2015*, opublikowanej na początku 2012 r., oraz opierając się na raporcie firmy KPMG, określa wielkość szarej strefy w następujący sposób: w 2008 r. – 8,2 proc., w 2009 r. – 11,8 proc., w 2010 r. – 10,6 proc., w 2011 r. (wielkość prognozowana) – 10,6 proc.¹¹

Również spółka Philip Morris Polska, korzystająca z badań KPMG, przedstawiła udział nielegalnych papierosów na rynku poprzez wykonywaną kwartalnie „próbę śmietnikową” w następujących wielkościach procentowych: w 2008 r. – 9,7 proc., w 2009 r. – 13,4 proc., w 2010 r. – 11,6 proc.¹²

⁸ B. Bednarski, *Wyroby tytoniowe – szara strefa*, http://wsse-poznan.pl/wp-content/uploads/2010/OZ/palenie/materialy/Wyroby_tytoniowe.pdf [dostęp: 05.03.2012].

⁹ *Nielegalny rynek wyrobów akcyzowych...*

¹⁰ B. Bednarski, *Wyroby tytoniowe...*

¹¹ *Strategia działania Służby Celnej w zakresie zwalczania przemytu i nielegalnego obrotu wyrobami tytoniowymi na lata 2012–2015*.

¹² *Project Star Results 2010*.

W raporcie PMI Polska dodatkowo zwrócono uwagę, że przeprowadzona w IV kwartale 2010 r. przez Instytut Doradztwa i Badań Rynku Almares dla Imperial Tobacco „próba śmietnikowa” wskazała na 16,8 proc. udziału nielegalnych papierosów w rynku¹³.

Jak widać na powyższym przykładzie, wyniki badań oraz ich interpretacja mogą się drastycznie różnić nawet dla poszczególnych kwartałów tego samego roku. Takie różnice są widoczne w badaniu KPMG dla Philip Morris Polska, opublikowanym w 2011 r. Badania przeprowadzono w drugim i czwartym kwartale 2009 i 2010 r. W 2009 r. wielkość szarej strefy wyrobów tytoniowych wyniosła: w drugim kwartale 10,7 proc., w czwartym – 14,6 proc. W 2010 r. wielkości dla kwartałów drugiego i czwartego wyniosły odpowiednio 10,5 oraz 12,7 proc.¹⁴ Można zatem wnioskować, że częścią roku, w której intensyfikuje się działalność przemytników i producentów nielegalnych papierosów, jest ostatni kwartał roku kalendarzowego.

Jacek Jankowski, przedstawiciel BAT Polska ocenił, że w 2011 r. udział szarej strefy papierosów na rynku mógł sięgnąć nawet 15 proc.¹⁵ I rzeczywiście, „próba śmietnikowa” przeprowadzona na zlecenie BAT Polska w sierpniu i wrześniu 2011 r. wykazała, że udział nielegalnych papierosów w rynku kształtuje się na poziomie 15,4 proc.¹⁶

Otwarte pozostaje natomiast pytanie o skuteczność i wiarygodność „próby śmietnikowej” w ocenianiu skali szarej strefy wyrobów tytoniowych w Polsce. Opisany wcześniej gwałtowny wzrost zatrzymań tytoniu do palenia, a co za tym idzie wzrost konsumpcji papierosów – skrętów, uniemożliwia zebranie informacji, ponieważ nie ma opakowań tego typu produktów i nie można ich odnotować.

Ze względu na trudności w ustaleniu wielkości szarej strefy wyrobów tytoniowych równie ciężko jest określić, jakie straty przynosi ona budżetowi państwa. Przedstawiciele branży tytoniowej w Polsce szacują, że przemysł powoduje straty dla ich branży w wysokości 700 mln zł, natomiast budżet państwa traci około 3,3 mld zł¹⁷ z tytułu niezapłaconych podatków.

Symulacji wartości polskiej szarej strefy wyrobów tytoniowych podjęła się w swoim opracowaniu pt. *Nielegalny rynek wyrobów akcyzowych w Polsce*¹⁸ firma Niemczyk i Wspólnicy. Założono w nim trzy opcje wielkości nielegalnego rynku, na którym znajduje się odpowiednio: 8 mld, 11 mld i 15 mld sztuk papierosów.

Na podstawie tych założeń obliczono wartość nielegalnego rynku papierosów, przyjmując za podstawę średnią cenę paczki (20 sztuk papierosów) w drugim obiegu (obliczenia na podstawie badań rynkowych firmy Niemczyk i Wspólnicy). Oszacowano również wartość nielegalnego rynku przy uwzględnieniu ceny najtańszej paczki w legalnym obrocie i wartość minimalnej straty budżetu państwa (przy założeniu, że akcyza i podatek VAT stanowi ponad 75 proc. ceny detalicznej papierosów). Jak widać z analizy tabeli 3, są to niebagatelne kwoty, nawet gdyby przyjmować tylko opcję minimum, czyli 8 mld sztuk papierosów. Szacunki te są zbliżone do obliczeń przedstawicieli branży tytoniowej przytoczonych powyżej.

¹³ Tamże.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ B. Drewnowska, Z. Lentowicz, *Rośnie popyt na nielegalne papierosy*, <http://www.ekonomia24.pl/arttykul/717866.html> [dostęp: 15.09.2011].

¹⁶ *Poland Market Survey. Empty Discarded Pack Collection. August – September 2011*, [http://www.bat.com.pl/group/sites/bat_84bend.nsf/vwPagesWebLive/DO84BJH5/\\$FILE/medMD8S8KF7.pdf?openelement](http://www.bat.com.pl/group/sites/bat_84bend.nsf/vwPagesWebLive/DO84BJH5/$FILE/medMD8S8KF7.pdf?openelement) [dostęp: 20.04.2012].

¹⁷ B. Drewnowska, Z. Lentowicz, *Rośnie popyt na nielegalne papierosy...*

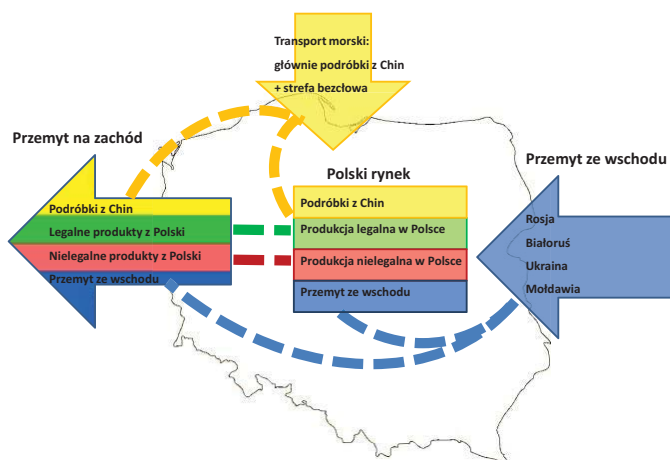
¹⁸ <http://niwserwis.pl/arttykuly/nielegalny-rynek-wyrobow-akcyzowych-w-polsce.html> – przyp. red.

Tab. 3. Wartość polskiego rynku papierosów nielegalnego pochodzenia.

Szacowana liczba papierosów w szarej strefie	Wartość liczona dla średniej ceny paczki w nielegalnym obrocie (6,10 zł w 2010 r.)	Wartość liczona dla najtańszej paczki w legalnym obrocie (9 zł)	Wartość minimalnej straty budżetu państwa (dla paczki za 9,00 zł)
8 mld sztuk	2,44 mld zł	3,6 mld zł	3,0 mld zł
11 mld sztuk	3,55 mld zł	5,0 mld zł	4,2 mld zł
15 mld sztuk	4,57 mld zł	6,8 mld zł	5,7 mld zł

Źródło: Opracowanie własne za: *Nielegalny rynek wyrobów akcyzowych w Polsce*.

Pochodzenie nielegalnych produktów tytoniowych

Schemat 1. Pochodzenie produktów tytoniowych na rynku polskim.

Źródło: *Nielegalny rynek wyrobów akcyzowych w Polsce*.

Nielegalne produkty tytoniowe obecne na polskim rynku pochodzą z przemytu (głównie papierosy) i z nielegalnej produkcji w kraju (papierosy i tytoń).

Na powyższym schemacie przedstawiono elementy, które składają się na polski rynek wyrobów tytoniowych. Są to: legalna produkcja, przemysł i produkcja w nielegalnych fabrykach.

Do Polski papierosy są przemywane głównie zza wschodniej granicy, tj. z Rosji, Ukrainy, Białorusi czy Mołdawii. Ważną trasą jest także droga morską, którą kontenerowce z kontrabandą przyplływają do Gdyni i Szczecina.

Polska, ze względu na swoje położenie, wydaje się być naturalnym korytarzem tranzytowym dla papierosów przemykanych na zachód Europy. Ten status był do niedawna potwierdzony liczbą papierosów przemykanych ze wschodu na przykład na rynek niemiecki oraz obrazem europejskich tras przemytu papierosów. Stan ten jednak ulega powoli zmianie.

Ekspert Biura OLAF oceniają, że pojęcie „państwa wyłącznie tranzytowe” dla kontrabandy tytoniowej nie funkcjonuje wśród państw członkowskich Unii Europej-

skiej. Zwiększające się systematycznie w wyniku podwyżek akcyzy ceny detaliczne papierosów sprawiają, że kraje do niedawna uchodzące za tranzytowe, stały się atrakcyjnym rynkiem zbytu dla produktów pochodzących z nielegalnych źródeł¹⁹.

Co więcej, rola Polski jako kraju tranzytowego dla kontrabandy papierosowej na zachód Europy wydaje się też zmniejszać ze względu na przesunięcie się punktu ciężkości przemytu, zwłaszcza z Ukrainy w kierunku południowoeuropejskim. Zmiany w głównych kanałach przemytu papierosów na rynki Europy Zachodniej znajdują potwierdzenie w oficjalnych raportach Biura OLAF²⁰. Rolę szlaku tranzytowego, mniej kontrolowanego i dzięki temu zyskującego na atrakcyjności, wydały się przejąć m.in. Węgry, Bułgaria i Grecja, gdzie w ostatnich latach zwiększyła się ilość wykrywanego przemytu.

Przemycane papierosy obecne na nielegalnym rynku w Polsce i Europie Zachodniej można podzielić na trzy grupy: oryginalne papierosy („genuine cigarettes”), czyli duże, wiodące, międzynarodowe marki (jak „MARLBORO”, „L&M”, „CAMEL” czy „VICEROY”), marki lokalne („cheap/illicite whites”), czyli marki będące w legalnej dystrybucji tylko na terenie danego państwa (np. „CLASSIC”, „FEST”, „LIFA”) oraz podrabiane papierosy („counterfeit cigarettes”), najczęściej będące kopiami oryginalnych marek²¹. Z tych ostatnich najpopularniejsze w Polsce to Marlboro, Monte Carlo i L&M.

Na przestrzeni ostatnich czterech lat, obserwując dane Służby Celnej jako służby zajmującej się w największym stopniu walką z przemytem wyrobów tytoniowych, można zaobserwować zmiany w kanałach przemytu papierosów oraz sposobach i charakterze tego procederu.

Tab. 4. Zestawienie ujawnień papierosów w Izbach Celnich z liczbą ujawnień w latach 2008–2011.

Izba Celna	Liczba ujawnień				Zabezpieczone papierosy w sztukach			
	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011
Biała Podlaska	24 521	38 477	45 927	52 286	207 248 820	256 519 225	242 981 955	209 386795
Białystok	4 066	12 745	19 058	22 367	56 218 900	105 437 220	112 457 500	96 392 195
Gdynia	270	100	193	251	5 824 975	21 245 640	51 039 745	30 194 435
Katowice	372	411	412	306	10 373 970	13 153 435	6 123 990	4 430 205
Kielce	75	102	92	192	1 722 300	1 563 420	1 030 980	2 189 230
Kraków	118	245	241	260	2 066 450	2 940 285	2 030 470	13 784 110
Łódź	385	375	416	344	7 347 300	6 630 295	7 845 935	5 436 510
Olsztyn	27 051	20 118	13 236	17 479	65 755 275	39 366 350	25 109 355	43 135 120
Opole	39	44	51	26	890 090	546 900	395 385	294 670
Poznań	101	101	128	159	16 686 370	9 518 540	10 545 315	17 549 700
Przemysł	26 556	46 766	39 025	35 536	106 260 315	83 554 850	51 624 645	44 044 015
Rzepin	178	191	199	168	20 107 530	29 076 725	9 594 475	9 523 170
Szczecin	138	299	467	603	6 643 150	6 248 670	3 916 270	9 859 680
Toruń	44	75	163	220	1 629 105	1 496 485	812 425	1 786 160
Warszawa	722	1 298	1 790	1 228	25 064 670	17 980 885	35 146 875	11 808 495
Wrocław	167	201	205	251	14 024 480	10 812 480	2 803 590	8 758 285
Suma końcowa	84 803	121 548	121 603	131 676	547 863 700	606 091 405	563 476 910	508 572 775

Źródło: *Przemysł papierosowy w Polsce i krajach ościennych. Nowe kierunki 2008–2010*²².

¹⁹ B. Bednarski, *Wyroby tytoniowe...*

²⁰ *Strategia działania Służby Celnej ...*

²¹ *Nielegalny rynek wyrobów akcyzowych...*

²² *Przemysł papierosowy w Polsce i krajach ościennych. Nowe kierunki 2008–2010*, http://www.mf.gov.pl/_files/_sluzba_celna/publikacje/broszury/raport_rilo.pdf [dostęp: 19.03.2012].

Z powyższej tabeli można wyciągnąć kilka ciekawych wniosków:

1. Ciężar walki z tytoniową kontrabandą dźwigają funkcjonariusze nadgranicznych (zewnątrznych) izb celnych na wschodzie Polski, a także izb w Gdyni i Szczecinie (zaznaczone pogrubieniem w tabeli). Tam ujawnia się największe liczby przemycanych papierosów.
2. W izbach celnych w Białej Podlaskiej i Białymstoku do 2011 r. odnotowano tendencję wzrostową w liczbie zatrzymanych papierosów. Po tym okresie zaobserwowano spadki w zatrzymaniach. Również Izba Celna w Gdyni odnotowała aż dziesięciokrotny wzrost liczby zatrzymanego przemytu tytoniowego w latach 2008–2010, co świadczyło o zwiększeniu znaczenia morskiego szlaku przemytu z Chin. W 2011 r. jednak zmalała liczba zatrzymanej kontrabandy. Odwrotna sytuacja miała miejsce w Izbie Celnej w Szczecinie, gdzie po okresie spadków zatrzymań w latach 2008–2010, w 2011 r. nastąpił gwałtowny wzrost.
3. Znaczne spadki w ujawnieniach na przestrzeni lat 2008–2011 odnotowała odpowiedzialna za granicę ukraińską Izba Celna w Przemyślu. Spadek ujawnień w tym regionie może być spowodowany wspomnianymi wcześniej zmianami w europejskich trasach przemytu, bazujących na transportowaniu kontrabandy przez kraje leżące na południe od Polski (Węgry, Bułgarię, Grecję) jako obciążone mniejszym ryzykiem ujawnienia.
4. Do spadku ujawnień w olsztyńskiej izbie celnej odpowiedzialnej za granicę z Rosją w latach 2008–2010 mogła przyczynić się modernizacja infrastruktury celnej na przejściach drogowych w Gołdapi, Bezledach i Gronowie oraz wprowadzona metoda prześwietlania aut osobowych na przejściu granicznym w Bezledach²³. Nie bez znaczenia może być fakt bliskości granicy litewskiej i chęci wykorzystania jej do wprowadzenia papierosów na terytorium Polski. Jednak w 2011 r. odnotowano znaczny wzrost ujawnień, który być może, wraz ze spadkami ujawnień na granicy litewskiej, świadczy o powrocie „do łask” tego kanału przemytu.
5. Izby wewnątrz kraju wykazują mniej ujawnień w porównaniu do izb działających na wschodniej granicy. Jednak w latach 2010–2011 zaobserwowano duże zmiany w liczbie ujawnień: w Kielcach (dwukrotny wzrost zatrzymań), Krakowie (siedmiokrotny wzrost zatrzymań), Poznaniu, Wrocławiu (ponad trzykrotny wzrost zatrzymań), Warszawie (trzykrotny spadek zatrzymań).
6. Najwięcej papierosów (powyżej 10 mln) ujawniono w 2011 r. w izbach: w Poznaniu (17 549 700), Krakowie (13 784 110) i Warszawie (11 808 495).

Ciekawe są także zmiany, które zaszły w ostatnich latach w sposobach i organizacji przemytu pod wpływem nowelizacji przepisów prawnych.

Działalność przemytniczą można podzielić na trzy rodzaje. Pierwszy z nich to przemyt na niewielką skalę, dla zaspokojenia własnych potrzeb. Drugi to przemyt papierosów oparty na pracy tzw. mrówek. Papierosy gromadzone są w miejscach skupu zlokalizowanych w okolicach granicy i przygotowywane do dalszej dystrybucji w głąb Polski i do Europy Zachodniej. Trzeci rodzaj to przemyt na dużą skalę organizowany przez grupy przestępcze, np. kontrabanda przewożona w tirach czy pociągach towarowych²⁴.

W ostatnich latach dużym zmianom uległ drobny przemyt, tzw. mrówkowy. Zmiany te zostały spowodowane wejściem Polski do strefy Schengen i wdrożeniem

²³ Tamże.

²⁴ 10 proc. papierosów pochodzi z przemytu, AKS, http://pieniadze.gazeta.pl/Gospodarka/1,122003,10389500,10_proc_papierosow_pochodzi_z_przemytu.html [dostęp: 1.10.2011].

dyrektyw Unii Europejskiej. W związku z rozszerzeniem strefy Schengen Polska zaczęła od 21 grudnia 2007 r. wydawać płatne, trzymiesięczne wizy obywatelom Rosji i Ukrainy (za ok. 35 euro) oraz Białorusi (za ok. 60 euro). Utrudniło to działalność „mrówek” przewożących nielegalne towary²⁵.

Kolejnym ciosem dla drobnego przemytu było dostosowanie polskiego prawa do Dyrektywy Rady 2007/74/WE²⁶. Rozporządzeniem Ministra Finansów z 27 listopada 2008 r.²⁷ zmieniono zasady zwolnień od podatku akcyzowego, ograniczając możliwość legalnego wwozu drogą lądową papierosów do Polski spoza UE do maksymalnie 40 sztuk²⁸. Zmiany te wymusiły większy stopień zorganizowania działalności przemysłniczej.

„Mrówki” nie zaprzestały swojej działalności, ale zostały włączone w mechanizmy większych zorganizowanych grup przestępczych. Zjawisko profesjonalizacji przemytu można obserwować od 2008 r.²⁹

Zmieniły się także metody pracy „mrówek”, które zamiast przenosić papierosy, zaczęły korzystać z samochodów, realizując zlecenia mafii przemysłniczej. Zniknął problem szukania odbiorcy towaru, ponieważ przemysłnik wykonywał złożone wcześniej zamówienie. Po drugiej stronie granicy niejednokrotnie czekała już ekipa, która szybko przeładowywała przewożoną kontrabandę³⁰.

Od 2008 r. zaczęły zachodzić także zmiany w relacji liczby ujawnień w stosunku do liczby zatrzymanych papierosów. Analizując dane, można zauważyć, że przemysł uległ znacznemu rozdrobnieniu, co ma służyć minimalizowaniu strat przemysłników w przypadku wykrycia nielegalnego transportu. O takim zjawisku świadczą statystyki opisujące uśrednioną ilość papierosów przypadających na jedno zatrzymanie dokonywane przez Służbę Celną. Tendencję „częściej, a mniej”, która stała się popularna wśród przemysłników w całej Europie, potwierdzają również raporty OLAF³¹.

Tab. 5. Zestawienie ujawnień papierosów ze średnią liczbą sztuk ujawnionych papierosów w latach 2008–2011.

Ujawnienia	2008		2009		2010		2011	
	liczba ujawnień	średnia liczba szt.	liczba ujawnień	średnia liczba szt.	liczba ujawnień	średnia liczba szt.	liczba ujawnień	średnia liczba szt.
Wszystkie	84 303	6 460	121 548	4 986	121 603	4 633	131 676	3 862
W samochodach osobowych	61 335	3 501	85 732	2 868	91 306	2 560	98 676	2 061
W samochodach ciężarowych	1 877	53 697	1 767	85 882	1 947	49 733	2 753	42 900

Źródło: *Strategia działania Służby Celnej w zakresie zwalczania przemytu i nielegalnego obrotu wyrobami tytoniowymi na lata 2012–2015*.

²⁵ G. Nycz, *Skutki uboczne Schengen*, <http://www.dziennikpolski24.pl/pl/aktualnosci/kraj/29593-skutki-uboczne-schengen.html> [dostęp: 3.01.2008].

²⁶ *Dyrektywa Rady 2007/74/WE z dnia 20 grudnia 2007 r. w sprawie zwolnienia towarów przewożonych przez osoby podróżujące z państw trzecich z podatku od wartości dodanej i akcyzy* (Dz.Urz. UE L 346 z dnia 29.12.2007 r., s. 6).

²⁷ *Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 27 listopada 2008 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie zwolnień od podatku akcyzowego* (Dz.U. z 2008 r. Nr 210, poz. 1323).

²⁸ *Przemysł papierosów w Polsce i krajach ościennych...*

²⁹ *Nielegalny rynek wyrobów akcyzowych...*

³⁰ H. Wójcik, *Latające nielegalne fabryki papierosów*, <http://wiadomoscihandlowe.pl/content/view/24406/3542/> [dostęp: 30.08.2011].

³¹ *Strategia działania Służby Celnej ...*

Jak wynika z danych zawartych w powyższej tabeli, w latach 2008–2011 wzrosła liczba zatrzymań papierosów przy jednoczesnym zmniejszaniu się liczba papierosów przypadającej na ujawnienie. W tym okresie wzrosła także o ponad połowę liczba ujawnień papierosów w samochodach osobowych: z 61 335 (w 2008 r.) do 98 676 (w 2011 r.). Liczba sztuk przypadających na takie zatrzymania w omawianych powyżej latach zmalała też z 3501 (w 2008 r.) do 2061 sztuk (w 2011 r.).

Liczba ujawnień w samochodach ciężarowych zaczęła wzrastać, po spadku w 2009 r. W tym samym roku nastąpiła kumulacja w średniej liczby sztuk przypadających na zatrzymanie. W 2010 r. wartość ta zmniejszyła się prawie o połowę i pozostała na podobnym poziomie w 2011 r.

Nielegalne produkty tytoniowe dostają się na rynek także dzięki działalności fabryk papierosów i krajanki tytoniowej. *Ujawnienia nielegalnych wytwórni papierosów notowane są w Polsce od ok. 10 lat, łącznie w tym czasie zlikwidowano ich ok. 40. W ostatnich latach ujawniono i zlikwidowano odpowiednio: w 2009 r. – 4 wytwórnie, w 2010 r. – 6 wytwórni, 13 w 2011 r. – 5 wytwórni o znacznym poziomie zaawansowania technicznego i znaczącej wydajności produkcyjnej*³².

Nie bez znaczenia dla funkcjonowania nielegalnych fabryk była również deregulacja rynku tytoniu i brak kontroli państwa nad ilościami znajdującego się na rynku surowca. Spowodowało to powstawanie nowych nielegalnych fabryk krajanki tytoniowej, podczas gdy kilka lat wcześniej ujawniano zaledwie pojedyncze przypadki ich działania. W 2011 r. zlikwidowano pięć takich fabryk³³.

Eksperti szacują, że w Polsce działają cztery nielegalne fabryki papierosów, które, jak wynika z analizy podaży podrabianych papierosów, mogą produkować około 20 mln sztuk papierosów miesięcznie, czyli około 1 mld sztuk papierosów rocznie. Napisy na paczkach w językach obcych (najczęściej angielskim i niemieckim) świadczą o tym, że najprawdopodobniej jest to produkt przeznaczony na rynki Europy Zachodniej³⁴. Taki przypadek CBS i Służba Celna ujawniły w woj. zachodniopomorskim. Na rozległym terenie przemysłowym, w jednym z wielu budynków ujawniono maszyny do wyrobu papierosów, paczkowania oraz specjalny papier do tworzenia bibulek i filtrów papierosowych. Znajdowało się tam również 16 ton surowca, którego część była poddawana suszeniu. Policja oszacowała, że z takiej ilości tytoniu można wyprodukować około 20 mln sztuk papierosów. Maszyny wyceniono na 1,2 mln zł³⁵.

Papierosy pochodzące z nielegalnych źródeł są w różnych proporcjach obecne w całym kraju. Im bliżej wschodniej granicy Polski, tym większy jest udział papierosów pochodzących z przemytu. Niezależnie od tego, wewnątrz kraju są miejsca, w których nielegalne papierosy są oferowane przez cały rok³⁶. Zobrazowaniem tych tendencji jest mapa 2.

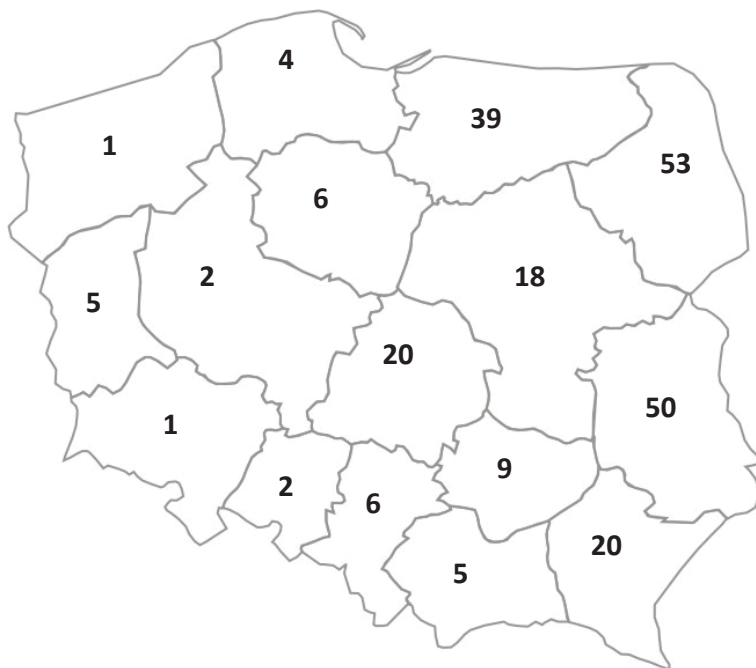
³² Tamże.

³³ R. Fabisiak, *Pieniądże idą z dymkiem w parze*, <http://weekend.pb.pl/2562551,82945,pieniadze-ida-z-dymkiem-w-parze> [dostęp: 27.02.2012].

³⁴ *Nielegalny rynek wyrobów akcyzowych...*

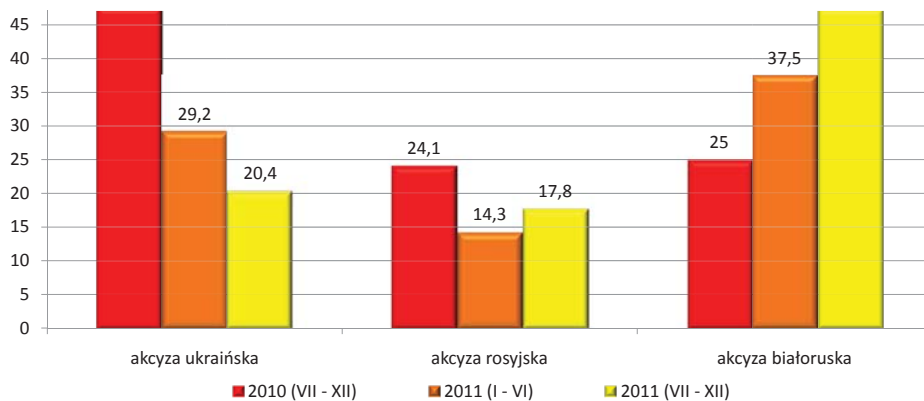
³⁵ CBS zlikwidowało dwie nielegalne fabryki papierosów, <http://niwserwis.pl/artykuly/cbs-zlikwidowalo-dwie-nielegalne-fabryki-papierosow.html> [dostęp: 29.04.2012].

³⁶ *Przemysł papierosów w Polsce i krajach ościennych...*

Schemat 2. Skala szarej strefy w branży tytoniowej z podziałem na województwa.

Źródło: W. Surmacz, *Na granicy opłacalności*³⁷.

Wykres 7. Średni procentowy udział papierosów z Ukrainy, Rosji i Białorusi w okresach półrocznych w rynku bazarowym.

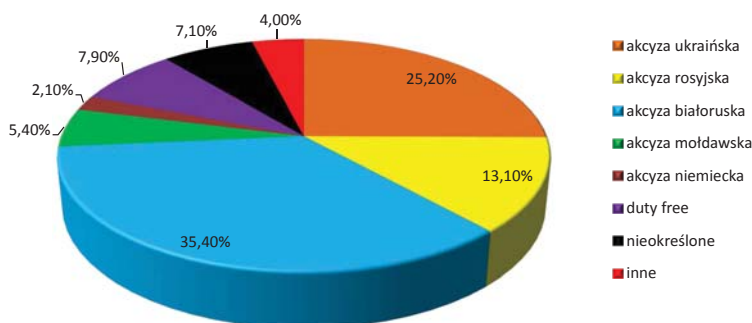
Źródło: *Strategia działania Służby Celnej w zakresie zwalczania przemytu i nielegalnego obrotu wyrobami tytoniowymi na lata 2012–2015*.

³⁷ W. Surmacz, *Na granicy opłacalności*, <http://www.forbes.pl/artykuly/sekcje/strategie/na-granicy-oplacalnosci,22425,1> [dostęp: 3.01.2012].

Tak wysoki odsetek nielegalnych produktów tytoniowych obecnych na rynku w rejonach przygranicznych wynika zapewne z dużej ich dostępności i silnie rozwiniętej sieci sprzedaży.

Na przestrzeni ostatnich lat zmieniała się także struktura nielegalnego rynku w odniesieniu do dominujących akcyz krajów pochodzenia papierosów. Zgodnie z danymi Służby Celnej RP, w latach 2008–2010 do Polski napływały głównie papierosy wyprodukowane w Rosji i na Ukrainie³⁸. Zaczęło się to jednak zmieniać. Od 2010 r. jest widoczna ekspansja wyrobów białoruskich na rynku polskim, co znajduje potwierdzenie w ujawnieniach dokonywanych przez Służbę Celną³⁹.

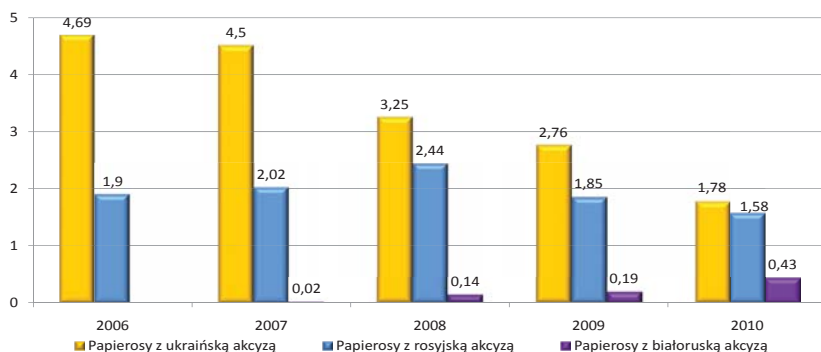
Zmiany te potwierdzają także wyniki „próby śmietnikowej” przeprowadzonej w sierpniu i wrześniu 2011 r. na zlecenie producentów wyrobów tytoniowych przez Almares. Pokazują one, że największy udział na polskim rynku nielegalnych papierosów mają papierosy z białoruską akcyzą, wyprzedzając papierosy z Ukrainy i Rosji.

Wykres 8. Wyniki „próby śmietnikowej” przeprowadzonej dla producentów wyrobów tytoniowych w 2011 r.

Źródło: Poland Market Survey. Empty Discarded Pack Collection. August–September 2011.

Bardzo ciekawa jest statystyka niemieckich służb walczących z przemytem, która także potwierdza tendencje spadkowe udziału w rynku papierosów z akcyzą ukraińską i wzrost znaczenia papierosów z akcyzą białoruską. Zjawisko to obrazuje poniższy wykres.

Wykres 9. Liczba papierosów z Ukrainy, Rosji i Białorusi na niemieckim rynku w latach 2006–2010 (w mld sztuk).

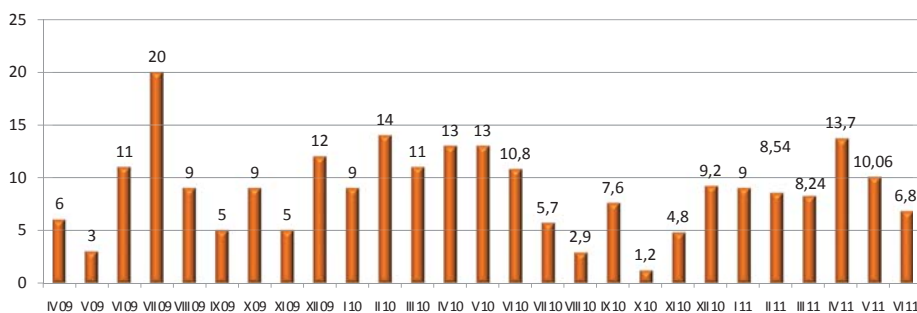
Źródło: Nielegalny rynek wyrobów akcyzowych w Polsce.

³⁸ Przemysł papierosów w Polsce...

³⁹ Strategia działania Służby Celnej...

W odniesieniu do wyrobów pochodzących z nielegalnych fabryk trudno oszacować, jaki może być udział tego typu produktów w nielegalnym rynku wyrobów tytoniowych w Polsce. Część z nich wyjeżdża zapewne z Polski do Europy Zachodniej, o czym mogą świadczyć napisy w językach obcych drukowane na opakowaniach odnajdowanych w nielegalnych wytwórniach, o czym wcześniej wspomniano.

Pewnym miernikiem obecności takich papierosów na rynku może być badanie poziomu podaży papierosów pozbawionych znaków akcyzy. Jak podaje w swoim opracowaniu firma Niemczyk i Wspólnicy, zdecydowana ich większość to podróbki. Pozostała część, której udział w rynku zwiększył się od 2011 r., są produktami pochodzącymi z kradzieży lub ze stref wolnocłowych. Na wykresie 10 zobrazowano podaż papierosów bez znaków akcyzy na nielegalnym rynku.

Wykres 10. Udział procentowy papierosów pozbawionych akcyzy w nielegalnym rynku w okresie IV 2009–VI 2011r.

Źródło: *Nielegalny rynek wyrobów akcyzowych w Polsce.*

Przyczyny przemytu i nielegalnej produkcji wyrobów tytoniowych

Jednym z głównych powodów, który przyczynia się do rozwoju procederu przemytu i nielegalnej produkcji papierosów, jest wysoka opłacalność wiążąca się z tą działalnością. W przypadku przemytu decydują o niej ogromne różnice w cenach paczki papierosów w poszczególnych krajach Europy. W przypadku marki premium jaką jest Marlboro, ceny papierosów są prawie trzykrotnie niższe na Białorusi czy Ukrainie w porównaniu z Polską i siedmiokrotnie niższe w porównaniu z np. Wielką Brytanią.

Należy wziąć pod uwagę fakt, że niezwykle atrakcyjne ceny produktu typu premium na Białorusi, Ukrainie czy w Rosji mogą być jeszcze niższe dla marek lokalnych, charakteryzujących się gorszą jakością. One też dają szansę na większy zysk z działalności przestępczej. W połowie 2010 r. najtańszą paczkę papierosów na Białorusi można było kupić już za około 0,15 EUR, w Rosji cena wynosiła 0,29 EUR, na Ukrainie 0,35 EUR, natomiast w Polsce 1,95 EUR, a w Irlandii – 7,75 EUR⁴⁰.

Różnica cen papierosów pomiędzy państwami motywuje do przemytu. Im dalej na zachód Europy, tym większe są zyski ze sprzedaży nielegalnego towaru zakupionego za wschodnią granicą Polski. W Wielkiej Brytanii czy Irlandii może to być nawet dziesięciokrotny zysk. Jeszcze większy dochód można osiągnąć sprzedając papierosy

⁴⁰ *Project Star PMI 2010.*

wyprodukowane w Chinach, mimo że w tym przypadku wyższe są koszty transportu kontrabandy⁴¹.

Ekspert zajmujący się tym rodzajem przestępczości opracował model handlu papierosami na przejściach granicznych, z którego wynika, że pomimo regulacji prawnych pozwalających na wniesienie do Polski dwóch paczek papierosów i butelki wódki, trudniące się tym procederem „mrówki” przenoszą zazwyczaj większą ilość towaru. Najczęściej są to dwa kartony papierosów, dwie butelki alkoholu oraz pełen bak paliwa, jeśli poruszają się samochodami. *Zysk na samych papierosach to ok. 150 zł (na Ukrainie paczka kosztuje 2 zł, a na polskim bazarze – 6 zł), alkohol to dodatkowe 25 zł. Wystarczy zatem jeden kurs dziennie za wschodnią granicę, aby w miesiącu zarobić 3,5 tys. zł, od których w dodatku nie odprowadza się podatków*⁴². *Szacuje się, że w przypadku podrabianych papierosów kosztujących 7 zł za paczkę, przemytnik zarabia na czysto 5 zł. Rocznie do kieszeni przestępców handlujących papierosami trafia w Polsce ok. 2 mld zł*⁴³.

Zorganizowane grupy przestępcze przemycają towar, wykorzystując większe środki transportu. Jak podaje oficer Centralnego Biura Śledczego, ciężarówka wyladowana papierosami daje milion złotych zysku, co mimo ryzyka, czyni ten proceder wyjątkowo opłacalnym⁴⁴.

Pomimo że i na Białorusi⁴⁵, i na Ukrainie⁴⁶ wprowadzane są, często bardzo drastyczne, podwyżki akcyzy na wyroby tytoniowe, produkty te nadal jednak pozostają atrakcyjne dla osób, które chcą sprzedawać je nielegalnie w Unii Europejskiej, ponieważ także tam zwiększają się obciążenia podatkowe wspomnianych produktów.

Służba Celna w swojej strategii na lata 2012–2015 stwierdza, że różnice cen papierosów w naszym regionie geograficznym, które są główną motywacją przemytu, nie stracą w najbliższej przyszłości na znaczeniu⁴⁷.

Polska przyjęła na siebie różne zobowiązania dotyczące harmonizacji podatków od wyrobów tytoniowych. Oprócz ogólnych wskazań zawartych w art. 6 ust. 2a Ramowej Konwencji WHO o Ograniczeniu Użycia Tytoniu, polityka podatkowa prowadzona przez resort Finansów jest zgodna:

- 1) z postanowieniami art. 2 ust. 1 Dyrektywy Rady 92/79/EWG z dnia 19 października 1992 r. w sprawie zbliżenia podatków od papierosów,
- 2) z postanowieniami Dyrektywy Rady 95/59/WE z dnia 27 listopada 1995 r. w sprawie podatków innych niż podatki obrotowe, wpływających na spożycie wyrobów tytoniowych,

⁴¹ B. Bednarski, *Wyroby tytoniowe...*

⁴² R. Zieliński, *Główne trasy przemytu wiodą przez Polskę. Sprawdź, ile zarabia „mrówka”*, http://forsal.pl/artykuly/563051.glowne_trasy_przemytu_wioda_przez_polske_sprawdz_ile_zarabia_mrówka.html [dostęp: 5.11.2011].

⁴³ B. Drewnowska, Z. Lentowicz, *Rośnie popyt na nielegalne papierosy...*

⁴⁴ R. Zieliński, *Główne trasy przemytu wiodą przez Polskę...*

⁴⁵ *Białoruś: wyższa akcyza na papierosy i alkohol spowodowała podwyżkę cen*, <http://biznes.onet.pl/bialorus-wyzsza-akcyza-na-papierosy-i-alkohol-spow,18491,4991207,news-detaj> [dostęp: 6.01.2012].

⁴⁶ M. Pietruszewski, *Ukraina podniesie akcyzę na papierosy o 30-40 proc*, <http://www.psz.pl/index.php?option=content&task=view&id=18444> [dostęp: 17.03.2009]; *Podwyżka akcyzy i innych podatków na Ukrainie*, http://kiev.trade.gov.pl/pl/aktualnosci/article/a,23057,Podwyżka_akcyzy_i_innych_podatkow_na_Ukrainie.html [dostęp: 13.01.2011].

⁴⁷ *Strategia działania Służby Celnej...*

3) z postanowieniami Dyrektywy Rady 2010/12/UE z dnia 16 lutego 2010 r. zmieniająca dyrektywy 92/79/EWG, 92/80/EWG, 95/59/WE w zakresie struktury oraz stawek podatku akcyzowego stosowanego do wyrobów tytoniowych oraz dyrektywę 2008/118/WE⁴⁸.

W tabeli 6 przedstawiono wzrost akcyzy w latach 2006–2011.

Tab. 6. Procentowy wzrost poziomu akcyzy na papierosy w latach 2006–2011.

Lata	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Wzrost proc. akcyzy	14,5%	13%	24,1%	18,1%	10,2%	4%

Źródło: B. Bednarski, *Wyroby tytoniowe – szara strefa*.

Mimo że Polska wynegocjowała okresy przejściowe w dostosowywaniu stawek podatku do unijnych dyrektyw, nie zmieniło to faktu, że cena paczki papierosów wzrosła na przestrzeni siedmiu lat z 4 zł w 2004 r. do ponad 9 zł w 2011 r. i będzie nadal rosnąć aż do 2018 r.⁴⁹

Ciągle podwyżki pociągają za sobą wzrost ceny detalicznej papierosów. Skutkuje to spadkiem sprzedaży legalnych wyrobów tytoniowych i wzrostem atrakcyjności produktów czarnorynkowych jako tańszych zamienników, zwłaszcza wśród osób, dla których legalne papierosy są zbyt drogie.

Również nielegalna produkcja w kraju jest źródłem znacznych dochodów. Choć uruchomienie fabryki to kosztowna inwestycja, szacowana w granicach od 800 tys. do 2,5 mln zł (w zależności od wyposażenia), może się ona zwrócić już po miesiącu. Przy koszcie produkcji jednej paczki na poziomie 0,80 zł i jej hurtowej sprzedaży za 3 zł oraz miesięcznej wydajności linii produkcyjnej na poziomie 1 mln sztuk, daje to zysk 2,2 mln zł każdego miesiąca. Dobrze zarobić na procederze mogą również pośrednicy sprzedający paczkę papierosów na polskich bazarach po 6,50 zł. Miesięczna marża z rozprowadzenia produkcji jednej fabryki może wynieść nawet 3,5 mln zł⁵⁰. Powstawaniu nielegalnych fabryk wyrobów tytoniowych sprzyja także obecność specjalistów od produkcji papierosów z dawnych zakładów tytoniowych, swobodny dostęp do surowców (zwłaszcza po 2008 r.) i półproduktów (okleiny, bibułki itp.). Udogodnieniem jest także zniesienie kontroli granicznej na zachodniej granicy po wstąpieniu Polski do strefy Schengen i tym samym łatwiejsze przetransportowanie gotowego produktu na rynki Europy Zachodniej.

Innym ważnym powodem, poza opłacalnością przemytu i produkcji nielegalnych wyrobów tytoniowych, są niskie kary dla przestępców trudniących się tym procederem. Przedstawiciele branży tytoniowej odpowiedzialni za walkę z nielegalnymi papierosami wskazują, że wyroki od roku do kilku lat więzienia oraz kilkanaście tysięcy złotych grzywny dla członków nielegalnych grup przestępczych zajmujących się przemitem lub produkcją nielegalnych papierosów w porównaniu z dochodami, jakie oferuje ten

⁴⁸ B. Bednarski, *Wyroby tytoniowe...*

⁴⁹ *Ile to kosztuje i dlaczego tak drogo: Co siedzi w papierosie?*, http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,9923332,Ile_to_kosztuje_i_dlaczego_tak_drogo__Co_siedzi_w.html [dostęp: 11.07.2011].

⁵⁰ R. Fabisiak, *Pieniądże idą z dymkiem w parze...*

proceder, porównywanymi do biznesu narkotykowego, nie odstraszą od podejmowania przestępczej działalności⁵¹.

Zgodnie z opiniami ekspertów przemysł papierosów jest zbyt pobłażliwie traktowany przez wymiar sprawiedliwości. Zdaniem Jacka Jankowskiego z BAT Polska, kierowca przyłapany na przemyśle wypiera się zazwyczaj jakiegokolwiek wiedzy na temat przemycanego towaru, który na mocy polskiego prawa zostaje skonfiskowany. Grozi mu jedynie kara od 400 zł wzwyż, jaką przewiduje się za nabywanie, przechowywanie, przewożenie, przesyłanie i przenoszenie papierosów bez polskich znaków akcyzy, która staje się kosztem w kalkulowanym w ryzyko prowadzenia działalności przestępczej⁵². Bogdan Bednarski z Ministerstwa Finansów twierdzi natomiast, pomimo ogromnego wysiłku podejmowanego przez służby, mającego na celu ujęcie przemysłników, kary ograniczają się najczęściej do grzywny, a sędziowie niechętnie posyłają przemysłników do więzienia, nawet w przypadku przemycania znacznej liczby papierosów⁵³.

Sytuacja zmieniła się w 2010 r., kiedy to sądy zaczęły się chętniej przychylić do wniosków służb o konfiskatę samochodów przerabianych specjalnie w celu ukrycia kontrabandy. Inwencja przemysłników w tym względzie jest niezwykle duża i dzięki temu papierosy są chowane nawet w silnikach, akumulatorach, zbiornikach paliwa czy chłodnicy.

Według rzeczniczki prasowej Służby Celnej, Sylwii Stelmachowskiej, przepadek samochodu jest bardziej dotkliwą sankcją niż grzywna. *Na zastosowanie tego środka karnego pozwalają sądom przepisy kodeksu karnego skarbowego (art. 29 pkt 2 i art. 49). Zgodnie z nimi sąd może orzec przepadek narzędzia lub innego przedmiotu stanowiącego mienie ruchome, które służyło lub było przeznaczone do popełnienia przestępstwa skarbowego. Warunkiem jest, aby w pojeździe dokonano przeróbek konstrukcyjnych specjalnie na potrzeby kontrabandy. [...] W 2009 r. służby celne zatrzymały 11 samochodów o wartości 174 tys. zł, ale w 2010 r. już 593 pojazdy warte 7,9 mln zł. Do listopada 2011 r. zatrzymano 448 samochodów, w tym Izba Celna w Białymstoku zajęła 250, a w Białej Podlaskiej 101 aut. Łączna ich wartość to 4,4 mln zł⁵⁴.* Na powyższym przykładzie widać, że celnicy zaczęli korzystać z przyznanego im narzędzia i od 2010 r. zajęli wiele samochodów przystosowanych do przemytu. Ciekawy jest także fakt coraz mniejszej wartości zatrzymanych pojazdów, co jest zapewne reakcją przemysłników na wzrost ryzyka zatrzymania samochodów jako skutek ich działalności.

Działalność przemysłnicza jest zajęciem niezwykle intratnym. Może o tym świadczyć przykład przemysłnika zatrzymanego w Gołdapi w kwietniu 2012 r. Za próbę przemytu 6500 paczek papierosów mieszkańców tego miasta dobrowolnie poddał się karze i od ręki wpłacił do kasy gołdapskiego oddziału Służby Celnej najwyższą w historii służby celnej na Warmii i Mazurach karę w wysokości 80 tys. zł⁵⁵. Przepadek

⁵¹ 10 proc. papierosów pochodzi z przemytu...

⁵² J. Majewski, *British American Tobacco Polska w walce z przemylem i nielegalnym handlem*, <http://forumbiznesu.pl/index.php?action=artykuly&id=1349> [dostęp: 25.04.2012].

⁵³ *Revealed: £2bn cost to UK from cigarette smuggling*, <http://www.telegraph.co.uk/finance/newsbysector/retailandconsumer/6110778/Revealed-2bn-cost-to-UK-from-cigarette-smuggling.html> [dostęp: 08.09.2009].

⁵⁴ R. Horbaczewski, *Konfiskata samochodu karą za przemyl*, <http://www.rp.pl/artykul/782540.html> [dostęp: 29.12.2011].

⁵⁵ *Kosztowny przemyl papierosów*, http://www.ro.com.pl/aktualnosci/tresc/19494/Kosztowny_przemyl_papierosow/ [dostęp: 19.04.2012].

ten świadczy o tym, że nawet tak wysokie kwoty są wliczone w ryzyko prowadzenia działalności przemysłowej.

Jeden z komunikatów Służby Celnej z Olsztyna dowodzi, że nie brakuje przemysłowców, którzy są regularnie zatrzymywani na granicy. W komunikacji z marca 2011 r. opisano przypadek Sebastiana L. Mimo że dwa lata wcześniej funkcjonariusze celni skonfiskowali jego mercedesa wraz z kontrabandą na granicy w Gronowie, mężczyzna ponownie pojawił się na przejściu granicznym. Po prześwietleniu dachu samochodu ujawniono skrytkę konstrukcyjną zawierającą nielegalny towar. Ponownie zajęto samochód i kontrabandę, a wobec przemytnika wszczęto sprawę karną⁵⁶.

W tabeli 7 przedstawiono kary, jakie przewiduje polskie prawo za przemyt papierosów w zależności od skali procederu.

Tab. 7. Zakres kar przewidziany za przemyt papierosów.

Wartość nieopłaconego podatku / liczba papierosów	7 000 PLN/ do 10 000 sztuk papierosów – drobne wykroczenie	7 000 PLN – 28 000 PLN/ 10 000 – 100 000 sztuk papierosów	280 000 PLN – 1 400 000 PLN/ 1 000 000 – 6 000 000 sztuk papierosów	1 400 000 PLN – 14 000 000 PLN/ 6 000 000 – 60 000 000 sztuk papierosów	przestępstwo przeciwko interesom ekonomicznym państwa
Minimalna kara finansowa	140 PLN – mandat	480 PLN	480 PLN	nie stosuje się	
Maksymalna kara finansowa	2 760 PLN – mandat	(teoretycznie) do 400 000 000 PLN	(teoretycznie) do 400 000 000 PLN	(teoretycznie) do 600 000 000 PLN	(teoretycznie) do 800 000 000 PLN
Kara pozbawienia wolności	nie stosuje się	stosowane w przypadku gdy udowodni się udział w zorganizowanej grupie przestępczej lub jako wielokrotne wykroczenie	kara więzienia do 3 lat, wyrok w zaieszeniu w przypadku osób wcześniej nie karanych	3 miesiące do 6 lat kary więzienia	od 3 do 15 lat brak możliwości zawieszenia wyroku

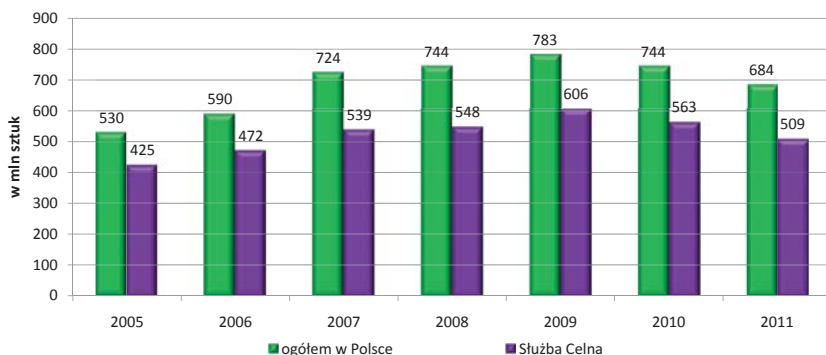
Źródło: *Nielegalny rynek wyrobów akcyzowych w Polsce*.

Ujawnienia dokonywane przez służby państwowe

W walkę z przemytem nielegalnych papierosów i tytoniu w Polsce zaangażowane są wszystkie służby państwowe: Policja, Straż Graniczna, Służba Celna, organy kontroli skarbowej oraz, w przypadkach zorganizowanych grup przestępczych, ABW.

Wyniki działań służb zostały przedstawione na wykresie 11:

⁵⁶ K. Stokowski, *Stracił papierosy i kolejnego mercedesa*, http://www.olsztyn.ic.gov.pl/index.php?idz=akt&id_akt=534 [dostęp: 04.04.2011].

Wykres 11. Ujawnienia papierosów w Polsce.

Źródło: *Strategia działania Służby Celnej w zakresie zwalczania przemytu i nielegalnego obrotu wyrobami tytoniowymi na lata 2012–2015.*

Jak można zauważyć, ciężar walki z przestępczością akcyzową w zakresie papierosów spoczywa na Służbie Celnej. To ona ujawnia powyżej 70 proc. całości zatrzymywanych papierosów.

Zmiany zachodzą również w liczbie ujawnianych papierosów. Po fali wzrostu liczby ujawnionych papierosów w latach 2005–2009 nastąpiła tendencja spadkowa w liczbie papierosów zatrzymywanych zarówno przez Służbę Celną, jak i pozostałe służby. Przyczyny tego zjawiska można doszukiwać się w zwiększonej skuteczności polskich służb w zwalczaniu przemytu lub w zmianach kanałów tranzytowych na obszarze Europy.

Ciekawą teorią, która może wyjaśniać spadki ujawnień papierosów nielegalnego pochodzenia przez służby, jest ta, która mówi o wzroście popularności tytoniu jako tańszej alternatywy dla legalnych, a nawet przemycanych papierosów.

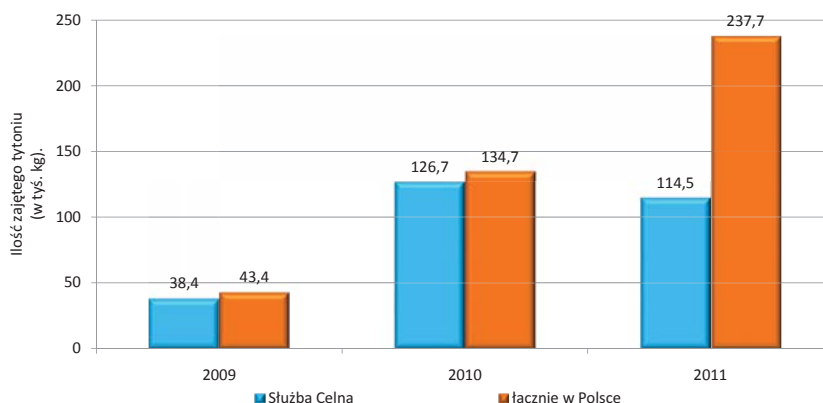
Przyczyną takiego stanu rzeczy stała się zmiana regulacji prawnych wynikająca z Rozporządzenia Rady WE nr 73/2009 z 19 stycznia 2009 r.⁵⁷, które doprowadziło do deregulacji obrotu tytoniem i tym samym na rynek w niekontrolowany sposób dostała się znaczna ilość surowca – nieprzetworzonych liści tytoniu, które w tej formie nie podlegają podatkowi akcyzowemu. Pojawiły się też duże ilości tytoniu do samodzielnego wytwarzania papierosów⁵⁸.

Rozporządzenie wprowadzało też zmiany we wspólnej polityce rolnej UE. Moc utraciły przepisy wykonawcze, które w szczegółowy sposób regulowały m.in. warunki działalności i zatwierdzania pierwszego przetwórcy tytoniu, zatwierdzanie ośrodków skupu surowca tytoniowego, szczegółowe wymagania dotyczące umowy kontraktacyjnej, rejony produkcji tytoniu czy obrót surowcem tytoniowym⁵⁹.

⁵⁷ Rozporządzenie Rady (WE) nr 73/2009 z dnia 19 stycznia 2009 r. ustanawiające wspólne zasady dla systemów wsparcia bezpośredniego dla rolników, zmieniające rozporządzenia (WE) nr 1290/2005, (WE) nr 247/2006, (WE) nr 378/2007 oraz uchylające rozporządzenie (WE) nr 1782/2003 (Dz.Urz. UE L 30 z 31.1.2009 r., s. 16).

⁵⁸ Tamże.

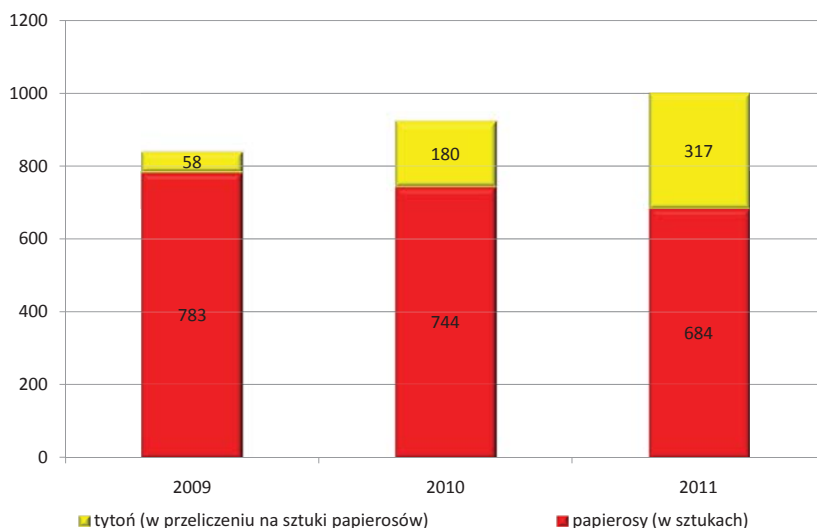
⁵⁹ J. Kapica, *Odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Finansów – z upoważnienia ministra – na interpelację nr 20877 w sprawie podwyższania stawek podatku akcyzowego*, <http://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/136DA1F7> [dostęp: 23.03.2011].

Wykres 12. Wielkość ujawnień tytoniu w Polsce.

Źródło: Rozporządzenie Rady (WE) nr 73/2009 z dnia 19 stycznia 2009 r. ustanawiające wspólne zasady dla systemów wsparcia bezpośredniego dla rolników, zmieniające rozporządzenia (WE) nr 1290/2005, (WE) nr 247/2006, (WE) nr 378/2007 oraz uchylające rozporządzenie (WE) nr 1782/2003 (Dz.Urz. UE L 30/16, z 31.1.2009 r.).

Porównanie liczby wykrytych papierosów w stosunku do wykrytych ilości tytoniu potwierdza wspomnianą wyżej teorię o wzroście znaczenia tytoniu jako środka zastępczego gotowych papierosów. W 2010 r. ujawniono trzykrotnie więcej tytoniu niż w 2009 r. Natomiast w 2011 r. ujawniono 237 ton tytoniu, czyli prawie dwukrotnie więcej niż rok wcześniej (co przedstawiono na wykresie 13).

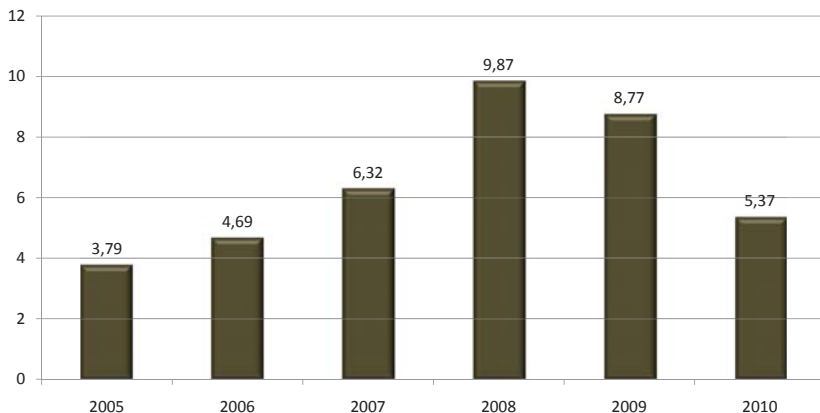
Wykres 13. Porównanie ujawnień papierosów i tytoniu w latach 2009–2011 (w mln szt.).

Źródło: Strategia działania Służby Celnej w zakresie zwalczania przemytu i nielegalnego obrotu wyrobami tytoniowymi na lata 2012–2015., B. Bednarski, Wyroby tytoniowe – szara strefa.

Można spodziewać się utrzymania tej tendencji i gwałtownego wzrostu ujawnień tytoniu także w 2012 r. Tylko w pierwszych trzech miesiącach łódzka Służba Celna ujawniła 50 ton tytoniu (237 ton tytoniu ujawniono w całej Polsce w 2011 r.). W opinii Sylwii Stelmachowskiej z biura prasowego resortu finansów tytoń zaczyna wypierać z rynku papierosy. Sprzedaje się go w postaci surowca dla „producentów” albo skrętów bez filtra sprzedawanych na sztuki lub w woreczkach strunowych. Dystrybuowany jest w melinach, na bazarach czy w internecie⁶⁰.

Spadek ilości legalnie sprzedawanego tytoniu od 2009 r. zbiegł się z lawinowym wzrostem ujawnień nielegalnego tytoniu przez służby państwowe.

Spadek sprzedaży wyniósł 11,2 proc. w 2009 r. i aż 38,8 proc. w 2010 r.

Wykres 14. Sprzedaż tytoniu do palenia w przeliczeniu na mld sztuk papierosów.

Źródło: *Project Star Results 2010*.

Biorąc pod uwagę wstępne informacje o ujawnieniach z Izby Celnej w Łodzi oraz ciągle rosnące ceny legalnych produktów, można przypuszczać, że ten rok przyniesie kolejny skokowy wzrost ujawnień tytoniu pozbawionego znaków akcyzy.

Streszczenie

Artykuł jest próbą scharakteryzowania czarnego rynku wyrobów tytoniowych w Polsce i ewolucji, jaką przechodzi on w ostatnich kilku latach.

W głównej mierze zmiany te są wynikiem przyjętych przez nasze państwo zobowiązań w sprawie dostosowania stawek podatku akcyzowego od wyrobów tytoniowych. Rosnące każdego roku ceny legalnie sprzedawanych papierosów sprawiają, że przemysł oraz produkcja nielegalnych wyrobów tytoniowych na terenie kraju regularnie osiągają znaczne zyski. Z tego względu Polska staje się nie tylko krajem tranzytowym dla kontrabandy przewożonej na zachód Europy, lecz także coraz atrakcyjniejszym rynkiem docelowym dla przemytu.

⁶⁰ A. Czerwińska, A. Urasińska, *Tytoń schodzi do podziemia*, http://m.wyborcza.pl/wyborcza/1,105226,11478915,Tyton_schodzi_do_podziemia.html [dostęp: 04.04.2012].

Wzrost ceny legalnych papierosów sprzyja zmniejszaniu się liczby legalnie sprzedawanych papierosów i poszukiwaniu ich tańszych substytutów na przykład w postaci tytoniu do palenia, którego ujawnienia przez służby rosła lawinowo od 2009 r.

Ciekawe zmiany zachodzą także w kanałach przemytu oraz strukturze nielegalnego rynku. Sama forma działalności przestępczej przeszła też ewolucję – od przemytu „mrówkowego” do profesjonalizacji i zdominowania procederu przez zorganizowane grupy przestępcze.

O skali zjawiska i jego skutkach finansowych mogą świadczyć straty, jakie ponosi Skarb Państwa. Są to przynajmniej 3 mld złotych rocznie z tytułu niezapłaconych podatków.

Przemyt i produkcja papierosów oraz tytoniu do palenia pod względem opłacalności jest według różnych ocen zajęciem nawet bardziej intratnym niż przestępczość narkotykowa. Zyski pochodzące z nielegalnego obrotu wyrobami tytoniowymi (głównie papierosami), zasilają budżety organizacji przestępczych.

Abstract

The article is an attempt to describe the illicit market of tobacco products and the evolution it has been undergoing for the past few years.

These changes are the result of commitments that Poland made to introduce an excise tax rate for tobacco products according to the EU regulations. The prices of legally sold cigarettes that increase each year are the reason why smuggling and manufacturing illegal tobacco products has become increasingly profitable. Poland is becoming more of an attractive market for the contraband rather than predominantly a transit country for tobacco products smuggled to the Western Europe.

The rise in prices of cigarettes on the legal market is causing the consumers to search for more affordable replacements such as cut filler which has been detected more and more frequently since 2009.

There have also been interesting changes in the distribution channels and structure of the illicit market itself. The way of smuggling and illegal manufacturing of tobacco products have also evolved in recent years, going from individuals smuggling goods on their own to organized criminal groups taking over of the illicit trade and specializing in the organization of the whole process.

The size of the illicit market and its financial consequences are reflected in estimates of losses which the illegal activity cause to the Polish national budget. Yearly it is at least PLN 3 billion of unpaid taxes.

Smuggling and manufacturing of tobacco products is according to different opinions even more profitable than drug production and trafficking. Profits from illegal circulation of tobacco products are supplying budgets of criminal groups.